

JEL: F140

KDO PLAČUJE ZAPITEK TRUMPOVE POLITIKE*

zasl. red. prof dr. Marjan Svetličič

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

* Za zelo koristne pripombe in predloge na prvi osnutek članka se zahvaljujem A. Burgerju, M. Nahtigalu, G. Zavodniku, G. Zoretu in dvema anonimnima recenzentoma.

Povzetek

Članek analizira, v kolikšni meri so se uresničile napovedi, da bodo ceno Trumpove izvolitve plačali predvsem njegovi volivci. Osredotoča se na analizo ameriške gospodarske rasti v času Trumpove administracije, implikacije strategije »najprej Amerika«, trgovinske vojne, vpliva na zaposlenost (posebej v predelovalni industriji), blaginjo (plače) in ne nazadnje na analizo ugleda ZDA v svetu. Še najboljši so bili rezultati na področju stopenj rasti (vsaj do pandemije), vendar je kljub temu prišlo do okrnjenja ugleda ZDA v svetu. Trgovinska vojna je škodila ameriškim interesom (trgovinska bilanca se je poslabšala) in prizadela partnerice, ne le Kitajsko. Zaposlenost se je sicer povečala (manj v obljubljeni predelovalni industriji), toda manj od napovedane in predvidenega vračanja delovnih mest iz tujine, saj so se ameriške investicije v tujini celo povečale. Davčna politika je razbremenila bogate in podjetja ter poslabšala položaj delavcev v primerjavi z lastniki kapitala, tudi zaradi upadanja zdravstvene zaščite ter omejevanja sindikalnega združevanja.

Ključne besede: Trump, trgovinska vojna, trgovinska bilanca, zaposlenost, blaginja, predelovana industrija, investicije

Abstract

The article analyses the extent to which predictions that the price of Trump's election will be paid primarily by his voters are true. It focuses on an analysis of U.S. economic growth during the Trump administration, the implications of the America First strategy, the trade wars, their impact on employment (especially in manufacturing), welfare (wages), and last but not least, the reputation of the U.S. in the world. The results in terms of growth rates (at least until the pandemic) have been relatively good. Nevertheless, the global reputation of the US in the world has been tarnished. The trade wars have harmed American interests (the trade balance deteriorated) more than they have affected its partners, particularly China. Employment increased (less in manufacturing), but less than promised during the election campaign and so the promised return of jobs from abroad never materialised (US investment abroad even increased). Tax policy, on the other hand, has benefited the rich and businesses, but worsened the position of workers compared to capital owners, also due to the erosion of health care and the restriction to trade unions' association.

Keywords: Trump, trade war, trade balance, employment, welfare, manufacturing industry, investments

Uvod

Članek iz leta 2017: So volivci D. Trumpa res »poraženci globalizacije« in ekonomski zmagovalci ameriških volitev? (Svetličič, 2017) je skušal analizirati učinke in opozarjati na možne posledice Trumpove politike za ZDA, svet in še posebej za njegove volivce. Zdaj, ko se približuje konec predsednikovega kontroverznega mandata, polnega čudnih čivkov in laži,¹ ter v luči prihajajočih volitev je čas za oceno, v kolikšni meri so se razmišljanja o posledicah Trumpove politike uresničila in v kolikšni meri so bila napačna. To je za znanstvenike seveda zelo tvegano početje, saj kot pravi na primer J. K. Galbraith, pa ni edini: »Napovedovanje s strani ekonomistov dela astrologijo spoštovano disciplino« (The Economist, 9. 1. 2016). Res je, znanstveniki oziroma strokovnjaki na splošno nismo bili ravno uspešni in nismo opazili dogodkov, teženj, ki bi napovedovale, da se bliža na primer velika recesija ali pandemija covida-19. Tudi številne druge krize, na primer okoljska, se napovedujejo že zelo dolgo. Težava je, da se ne vidijo oziroma se ne odzovemo pravočasno. A. Sweidan² bi rekel, da se obnašamo kot črni sloni; vidimo prihajajočo katastrofo, toda nič ne ukrenemo.

Seveda je treba upoštevati, »da naloga znanosti ni napovedovanje prihodnosti, ampak razlagati pojave v družbi in naravi« (osebni razgovor z A. Burgerjem). Strokovnjaki, znanstveniki moramo biti skromni in se zavedati, kako omejen je domet naših teorij. Še vedno je več tega, česar ne vemo, kot tega, kar vemo, posebno ko gre za predvidevanje učinkov kakšne politike. Vsaka politika namreč pravzaprav temelji na predvidevanju njenih posledic. Redkeje pa se lotevamo analiz za nazaj. Morda tudi zato, da se ne bi razkrile omejenost našega vedenja in pomanjkljivosti teorij. V tem članku se lotevamo prav tega; ugotoviti, ali so bile ugotovitve članka iz leta 2017 točne. To je pomembno tudi z vidika ogromnega vpliva, ki ga ima politika ZDA na ves svet.

Preverjali bomo temeljno ugotovitev, tj. da bodo Trumpovi volivci dejansko poraženci volitev, da:

- »bodo plačevali višje davke in zdravstvene storitve,
- se jim bodo še naprej nižale plače in socialne pravice,
- bodo živeli v bolj onesnaženem okolju,
- bodo plačevali višje cene doma proizvedenega blaga in storitev, če se bo preprečeval (cenejši) uvoz,
- bodo dolgoročno še naprej izgubljali, ne pa ohranjali delovna mesta v predelovalni industriji,
- bodo super bogati dejanski zmagovalci volitev.« (Svetličič, 2017: 36)

Članek je analiziral tudi negativne dolgoročne posledice ameriškega protekcionalizma, utelešenega v politiki »najprej Amerika«, in podmeno Trumpove politike, da je za razslojevanje v ZDA kriva globalizacija, z drugimi besedami, Kitajska. Prvo podmeno bomo podrobno analizirali, z drugo pa se v tem članku ne bomo ukvarjali neposredno, ker je že prvotni članek dal odgovor na to vprašanje. In sicer da je treba poslabšanje položaja srednjega razreda in delavcev v večji meri kot globalizaciji pripisati tehničnemu napredku kot pa mednarodni trgovini, torej Kitajski. Poleg tega je teoretično jasno, da je treba »izgubljajem« iz naslova mednarodne menjave priskočiti na pomoč s politiko redistribucije.

Obravnavani mandat leta 2020 zaznamuje izredni dogodek, kot je pandemija covida-19. Ocene bomo zato gradili neupoštevaje učinke pandemije covida-19 kot izrednega zunanjega dogodka. Deloma tudi zato, ker je niti sami nismo predvideli. Ni pa je mogoče popolnoma zaobiti, saj ima Trumpov odziv na pandemijo katastrofalne posledice ne le za ZDA, ampak tudi za svet, in ker odziv ne spada več med »zunanje« nepredvidljive in nepričakovane dogodke.

Članek bo sledil logiki prvotnega članka in se bolj osredotočil na glavne ugotovitve oziroma implikacije Trumpove politike »najprej Amerika« (drugo poglavje), koga je politika najbolj prizadela (tretje poglavje s podpoglavji o trgovinski bilanci in zaposlenosti). V četrtem poglavju sledi celovitejša analiza vplivov na blaginjo. V zaključnem, petem poglavju povzemamo temeljne sklepe.

1 Najprej Amerika

»Najprej Amerika« dejansko predstavlja celoviti okvir Trumpove strategije in politike tako na notranjepolitičnem, gospodarskem kot mednarodnem področju. Proti emigrantska politika, omejevanje uvoza, »kupuj ameriško« in »zaposluj Američane« so le njeni sestavni deli. Dejansko niso povsem nov izum, saj so jih delno uporabljali že nekateri konservativni Trumpovi predhodniki, zlasti Bush mlajši in v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja³ tudi demokrati. Vendar je v Trumpovi izvedbi dobila popolnoma nove razsežnosti.

Osnovna teza članka je bila, da bo rezultat politike, ki spada pod ta slogan, za ZDA negativen, da bodo ZDA izgubljale tako gospodarsko kot politično⁴ in da ima to lahko zelo močne negativne posledice ne le za ZDA,

³ Glej Irwin, 2020.

⁴ »Politika »najprej Amerika« in »napravimo Ameriko spet veliko« bi lahko pomenila dokončno krhanje svetovnega položaja ZDA, ki bi postale le ena od držav sveta, ne pa prva med enakimi, status, ki ga ZDA dejansko uživajo tudi v mednarodnih organizacijah (ne nazadnje ima večina njih sedež v ZDA) (Svetličič, 2017: 34). Z drugimi besedami, njegov mandat pomeni zanikanje dosežka prosvetljenstva, da v svetu štejejo dejstva.

¹ To se nanaša tako na njegove predvolilne obljube kot dnevne aktivnosti. Washington Post poroča, da se je predsednik Trump do julija 2020 več kot 20.000 zlagal (ali 23-krat dnevno v zadnjih 14 mesecih) oziroma dajal napačna sporočila (Kessler in drugi, 2020: 1).

² Predsednik Synchronicity Earth Foundation.

ampak tudi za celotni ustroj mednarodne skupnosti, saj spodkopava na pravo utemeljeni sistem mednarodnih ekonomskih odnosov, vzpostavljen po drugi svetovni vojni. Posledica bi bila »še več nestabilnosti, negotovosti in ranljivosti. Praviloma take *samopoškodovalne* trgovinske vojne stopnjujejo naraščanje političnih napetosti in rastoči politični fundamentalizem (populizem, terorizem) v svetu nasploh.« (Svetličič, 2017: 33, 36) Do vsega tega je tudi dejansko prišlo.⁵ Ne le to, poleg poglobljanja konfliktov in neenakosti (v ZDA in na svetu) so se začeli močnejše trgati tudi odnosi z zavezniki, krepilo se je njihovo nezaupanje.⁶ Začele so se trgati notranje vezi in krhiti socialni kapital v ZDA. Giuliano in Wacziarg (2020: 9) sta na podlagi podatkov o predsedniških volitvah v ZDA leta 2016 razkrila, da »populistična gibanja, ki odgovornost za nedelovanje družbe pripisujejo zunanji dejavnikom – imigrantom in tujcem nasploh⁷ –, uspevajo tam, kjer je prišlo do družbene dezintegracije, trganja socialnih vezi«. Ugotovila sta, da je socialni kapital močno negativno povezan z deležem tistih, ki so volilni glas namenili Trumpu oziroma imeli o njem pozitivno mnenje.

Vse to ima tudi negativen vpliv na splošni ugled in gospodarski položaj ZDA v svetovnem gospodarstvu. Izstopanje iz mednarodnih organizacij in regionalnih skupin je že povzročilo preusmerjanje gospodarskega sodelovanja stran od ZDA. EU si je na primer zadala nalogo postati *strateško avtonomna* in neodvisna tako od ZDA kot od Kitajske. R. Cohen celo meni, da je Trumpova politika privedla do tega, da je Putin proglasil liberalizem za zastarel, da je A. Merkel ugotovila, da mora Evropa svojo usodo vzeti v svoje roke, in »oborožila« Ši Džinpinga, da lahko ponuja svoj enopartijski sistem kot alternativni sistem za dežele v razvoju (2020). Skladno z našimi predvidevanji⁸ so azijske in južno ameriške države začele nadomeščati trgovino z ZDA s krepitvijo trgovine z drugimi državami. Carter in Steinbach (2020: 1) sta ugotovila, da so države,

ki se niso odzvale s povračilnimi carinami, preusmerile svojo trgovino. Južnoameriške in evropske države so tako imele največ koristi od teh prilagoditev, saj so prodajo v tujini povečale za kar 13,5 milijarde ameriških dolarjev. V večini primerov so tudi kitajski uvozniki iz ZDA bili sposobni najti alternativne vire preskrbovanja. V zadnjih letih se je, na primer, skokovito povečal uvoz soje iz Brazilije in drugih južno ameriških držav. Uresničujejo se tudi predvidevanja, da bo omejevanje uvoza v veliki meri prizadelo tudi ameriške proizvajalce (podražitev vhodnih surovin – delov). Na področju predelovalne industrije je bil, kot ugotavlja Polaski s sodelavci, pozitiven učinek uvedenih ameriških carin več kot kompenziran z večjimi negativnimi učinki in rastočimi cenami vhodnih delov (2020: 17, 35). Carine, ki jih je Trump uvedel za uvoz jekla in aluminija, so škodile podjetjem iz Ohia, ki uporabljajo kovine kot surovine za svoje izdelke, saj v panogah, ki uporabljajo jeklo, pride kar 36 delovnih mest na vsako delovno mesto v jeklarski industriji in proizvodnji aluminija. Raziskava med podjetji v Ohio leta 2019 je pokazala, da je bilo tistih, ki so dejali, da so carine nanje vplivale negativno, devetkrat več kot tistih, ki so dejali, da so nanje vplivale pozitivno (Polaski in drugi, 2020: 21).

Na splošni političnoekonomski ravni je »politika obtoževanja Kitajske za covid-19 in obratno še zaostрила napetosti med ZDA in Kitajsko in s tem pospeševala ekonomske nestabilnosti in okrepila nacionalizem v obeh državah. To bo otežilo ekonomsko okrevanje tako v ZDA kot v svetu. Celotno več, antagonizmi se lahko nenadzorovano razrastejo v destruktivno novo hladno vojno, globalno recesijo in celo vojaški spopad.« (Polaski in drugi, 2020: 23) Politika »*najprej Amerika*« je tako povzročila rojevanje podobnih ekonomsko nacionalističnih teženj po svetu. Virusi ekonomskega nacionalizma in protekcionizma so se nevarno razširili tudi v drugih državah.⁹ To zavira mednarodno menjavo in s tem posledično stopnje rasti, saj je znana pozitivna zveza med trgovino in rastjo. Ta politika z vsemi pritisklinami in retoriko slabi samozavest ZDA ter njihov ugled in zaupanje sveta v ZDA.¹⁰ Še bolj je padel ugled predsednika Trumpa.¹¹ V veliki meri je ta padec ugleda treba pripisati katastrofalnim rezultatom ameriške

⁵ Ne more pa se trditi, v kolikšni meri so takšni izidi rezultat Trumpove politike in v kolikšni meri drugih, tudi zunanjih okoliščin, gibanj v drugih državah.

⁶ Krugman (2020b) meni, da bodo potrebna desetletja, če ne cela generacija, da si ZDA povrnejo v svetu izgubljeno zaupanje. Umešanih jajc ni mogoče vrniti v prvotno stanje, pravi. Korozivni učinki Trumpove politike so namreč tako globoki in svet zdaj ve, da se v ZDA kaj takega lahko celo ponovi. »Svet bo po Trumpu začel drugače gledati ne le na ZDA, pač na vse Američane,« ugotavlja T. Friedman (2020). Glej tudi odlično analizo senatorja Menendez (2020).

⁷ Zdal bi lahko dodali še pripisovanje odgovornosti za širitev pandemije covid-19 drugim in globalizaciji na splošno.

⁸ »Napovedani ukrepi vodijo v politiko diverzifikacije trgovinskih vezi: Mehika se obrača k EU in L. Ameriki, Kanada Evropi itd., EU Japonski, ASEANU, Jugovzhodni Aziji in Avstraliji. Večje možnosti ima Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), ki odpira prostor vodilnejši vlogi Kitajske. Te bi lahko po zgledu ZDA prav tako začele kršiti sprejeta mednarodna pravila, kar bi ogrozilo težko dosežene kompromise, ki so vodili v na pravilih temelječ sistem mednarodne menjave in gospodarskega sodelovanja. To bi povzročilo kaos v mednarodnem ekonomskem sodelovanju in razkroj celotnega sistema.« (Svetličič, 2017: 33)

⁹ Po podatkih WTO (2020) so države skupine G20 od sredine oktobra 2019 do sredine maja 2020 uvedle 154 novih trgovinskih ukrepov, od tega 95 trgovinskih olajšav in 59 trgovinskih omejitev. Šestdeset odstotkov teh ukrepov je bilo povezanih s pandemijo COVID-19 (65 je olajšalo trgovino, 28 pa omejevalo trgovino).

¹⁰ Taje od leta 2016 padel za kar 50 % (Menendez, 2020) kar je po zadnjih raziskavah Pew najnižje, in to celo v njenih tradicionalnih tesnih zaveznicah. Delež tistih, ki gledajo na ZDA pozitivno, se je v VB znižal s 83 % leta 2000 na samo 41 % leta 2020, na Japonskem pa v enakem obdobju s 77 % ravno tako na 41 %. Podobno v Franciji, v Nemčiji pa še znatno bolj (z 78 % leta 2000 na 26 % leta 2020). Kanadčani so na vprašanje, kako bi z eno besedo opisali ZDA, največkrat navedli besede: kaos, zmeda, nasilnost, razočaranje (Menendez, 2020).

¹¹ Še najbolj v Belgiji, saj le 9 % Belgijcev verjame, da bo postal prave stvari v mednarodni politiki (v VB 19 %, v Nemčiji 10 %). Posebno še, če to primerjamo z visoko podporo, ki jo uživata kanclerka Merkel (76 %) in predsednik Macron (64 %).

politike glede pandemije covid-19¹² (Wike in drugi, 2020).

Padec ugleda ZDA in njenega vodstva lahko še dodatno oslabi njene gospodarske povezave s svetom. Raziskave namreč potrjujejo pozitivno zvezo med ugledom voditeljev držav in trgovino oziroma izvozom te države ter obratno. Če so voditelji videni negativno, bo to zaviralo izvoz obravnavane dežele. Ugled države, njena mehka moč, spodbuja njen izvoz. Učinek mehke moči je statistično in ekonomsko pomemben, saj enoodstotno povečanje pozitivnega mnenja dvigne izvoz za približno dve tretjini odstotka. Izhajajoč iz takšne hipoteze je Rose (2019: 1) na podlagi standardnega gravitacijskega modela dvostranskega izvoza od leta 2006 do leta 2017 in letne raziskave Gallupa, ki ljudi v 157 državah sprašuje, ali odobravajo uspešnost voditeljev Kitajske, Nemčije in Rusije, VB in ZDA, ugotovil, konservativno gledano, da je več kot 20% padec ugleda ameriškega voditelja med letoma 2016 (zadnje Obamovo leto) in 2017 (prvo Trumpovo leto) zmanjšal ameriški izvoz za najmanj tri milijarde ameriških dolarjev. Na bolj splošni ravni je ugotovil, da ena odstotna točka porasta ugleda voditeljev dežele poveča njen izvoz za eno stotinko odstotka. To ni nepomembno, saj se običajna nihanja pri ocenjevanju vodij vrtijo okoli 20 % (Wike in drugi, 2020: 18). Ta učinek je razmeroma robusten, saj druge analize vpliva mehke moči dajejo podobne rezultate.

Vse zgoraj navedeno potrjuje tezo članka, da bo politika »najprej Amerika« pravzaprav pomenila padec ameriškega ugleda v svetu in slabitev njenega gospodarskega položaja. Predvidevali smo namreč, da bo posledica odvrčanje gospodarskih stikov z ZDA in preusmerjanje k drugim partnerjem. Odpravljanje trgovinskih sporazumov bi škodovalo gospodarstvu, in ne bi ohranjalo delovnih mest v ZDA. Obenem se posledično krepí vloga Kitajske v tem delu sveta (Svetličič, 2017: 35). T. Friedman (2020) celo meni, da se bomo Trumpovega mandata spominjali ne po oblikovanju *spet velike Amerike*, ampak po tem, kako jo je Kitajska s svojim velikim skokom prehitela.

2 Koga sta prizadela ameriški protekcionizem in trgovinska vojna s Kitajsko?

Članek je ugotavljal, da so razlogi za strah pred posledicami trgovinske vojne večplastni. Ob splošnem vnašanju nestabilnosti v svetovno gospodarstvo in dejanskim krnjenjem položaja ZDA v njem takšna politika:

- ne bo zmanjšala ameriškega trgovinskega deficita,
- ne bo bistveno zavrla vlaganj ameriških podjetij na Kitajskem in s tem preprečila izseljevanje delovnih mest,
- delovnih mest v predelovalni industriji ne bo ohranjala oziroma vračala v ZDA v meri, kot je napovedoval Trump, in
- bo dvignila cene blaga in s tem zmanjšala blaginjo.

2.1 Trgovinska bilanca

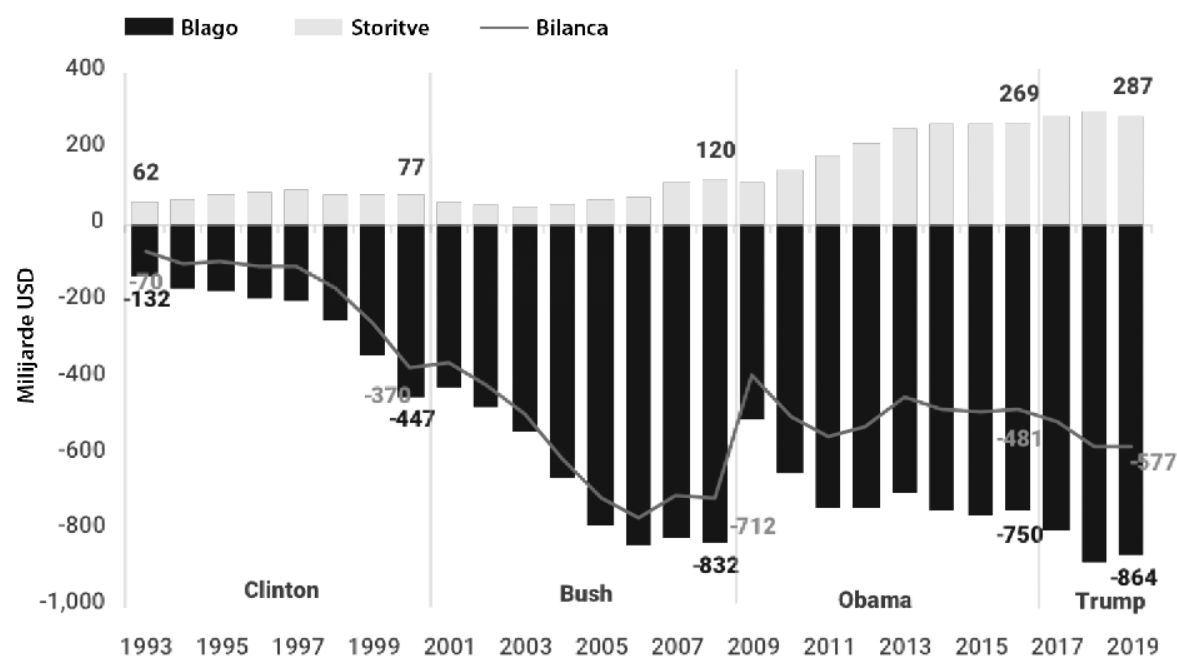
Temeljna, toda napačna podmena Trumpovega protekcionizma, temelječa na njegovem pomanjkanju ekonomskega znanja oziroma ideološki zaslepljenosti, je bila, da bodo protekcionistični ukrepi zmanjšali trgovinski deficit, da se bo zmanjšal uvoz iz Kitajske. Tako je Trump s prevelikim naslanjanjem na trgovinsko politiko želel z zadrževanjem delovnih mest doma izboljšati položaj Američanov. Pokazali smo, da je trgovinski deficit makroekonomski fenomen, na katerega vplivata stopnja varčevanja in investicij ter menjalni tečaj, in da ne obstaja jasna korelacija med višino carinske zaščite ter trgovinsko bilanco. Kot navajata Hanke in Li (2019), profesorja mednarodne ekonomike na univerzi Johna Hopkina, »je ameriški deficit pridelan doma, rezultat razmerja med domačim varčevanjem in domačimi naložbami. Tujci pridejo v sliko le skozi stranska vrata.« Če ni dovolj prihrankov, se povečuje zadolževanje. To potiska menjalni tečaj navzgor, kar vodi v zmanjševanje izvoza in povečevanje trgovinskega deficita. Če trgovinske vojne ne vodijo v dvig varčevanja ali nižje investicije, potem se bodo trgovinski tokovi le preusmerili na nezaščitene izdelke in v druge države. S tem trgovinska bilanca ostane nespremenjena.

Zato ni nikakršno presenečenje, da se predvideno zmanjšanje trgovinskega deficita ni uresničilo;¹³ trgovinski deficit je bil vsako leto triletnega mandata večji. Celotni ameriški blagovni trgovinski deficit se je še povečal; s 750 milijard ameriških dolarjev leta 2016 na 864 milijard leta 2019. V času pandemije se je deficit celo dramatično povečal; v avgustu je dosegel rekordno višino v zadnjih 14 letih. To je posledica zmanjšanja ameriškega izvoza blaga in storitev ob povečanju uvoza za 23 % (zlasti medicinske opreme). Odvisnost ZDA od tega uvoza je izjemno visoka, saj kar 80 % antibiotikov, porabljenih v ZDA, izvira iz Kitajske.¹⁴ Se pa je zmanjšal uvoz izdelkov, za katere so bile uvedene nove carinske stopnje, in sicer za 2,5 %. Izvoz takega blaga pa je bil nižji za kar 9,9 %, odvisno od višine novih carinskih stopenj (Fajgelbaum, 2019). Le upoštevanje blagovno menjavo se je uvoz povečal za 16 %. Padati je začel šele leta

¹² Kar 97 tujih strokovnjakov za mednarodne odnose je ocenilo, da ZDA niso bile učinkovite ali dovolj učinkovite v usklajevanju mednarodnega odgovora na pandemijo. Zato jih kar 52,6 % meni, da bo ugled ZDA v mednarodnem sistemu po pandemiji padel (Jackson in drugi, 2020).

¹³ To poznavalcev seveda ne preseneča, saj je »Amiti je s sodelavci ugotovila, da 10-% povečanje tujih carinskih stopenj korelira s 32 % padcem trgovine (2019a).

¹⁴ 95 % ibuprofena, 91 % hidrokortisona, 70 % acetaminophena, 40-45 % penicilina in 40 % heparina je uvoženo iz Kitajske (Taylor, 2020).

Slika 1: Ameriški trgovinski deficit 1993–2019 (v mrd. ameriških dolarjev)

Vir: U.S. Census Bureau. Po: Polaski in drugi, 2020: 18.

2019. Trgovinski deficit s Kitajsko se je sicer zmanjšal (zmanjšati ga je bil eden Trumpovih glavnih ciljev), toda le za skromnih 0,5 % (Lemieux, 2020: 44).

Tudi deficit trgovinske bilance s Kanado in Mehiko, glavnima trgovinskima partnericama, se je znatno povečal (Primack in drugi, 2020). Tudi sklenjeni novi trgovinski sporazum s partnerji v NAFTA, ki naj bi bila po Trumpu škodljiva za ZDA¹⁵ (zdaj se imenuje US-Mexico-Canada Agreement ali USMCA), ni dal pričakovanih rezultatov. Nov trgovinski sporazum je bil sklenjen tudi z Južno Korejo. Ti dve njegovi obljubi sta bili torej uresničeni, učinki pa, kot kaže statistika menjave, pod pričakovanji. Novi sporazumi so dajali prednost finančnemu in farmacevtskemu sektorju, visokotehnološkimi in velikim kmetijskim podjetjem, manj pa so imeli od njih koristi ameriški kmetje ter delavci v obliki povečanja plač in odpiranja novih delovnih mest, kar je Trump obljubljal.

Trgovinska vojna oziroma uvedba uvoznih carin na kitajski izvoz v ZDA je dvignila cene za potrošnike in povzročila farmerjem izgube, saj so izgubili svoj ključni trg (Polaski in drugi, 2020: 18 in 3). Njihov izvoz soje na Kitajsko se je v zadnjih dveh letih zmanjšal za 20 milijard ameriških dolarjev. Analiza Carterja in Steinbacha je pokazala, da so te carine povzročile znatno zmanjšanje proizvodnje ameriškega kmetijstva in izvoza hrane

ter povzročile preusmeritev mednarodnih trgovinskih vzorcev. Ugotovila sta, da izgube v zunanji trgovini z državami, ki so uvedle povračilne ukrepe, presegajo dobičke iz trgovine z državami, ki niso odgovorile s povračilnimi carinami, za več kot 14,4 milijarde ameriških dolarjev. Se pa učinki povračilnih zvišanj carin razlikujejo glede na izdelke, pri čemer se največji učinki prerazporeditve kažejo pri soji in mesnih izdelkih (Carter in Steinbach, 2020: 1). Kitajske povračilne carine na kmetijske izdelke so stale proizvajalce soje iz Srednjega zahoda upad izvoza za leti 2018 in 2019 primerjavi z letom 2017 v višini 6,7 milijarde ameriških dolarjev (Bown, 2020). Sporazum s Kitajsko v prvi fazi sicer predvideva povečanje nakupov soje, vendar se ne zdi, da bo ta cilj dosežen (Jones, 2020). Dosedanji rezultati so pod pričakovanji administracije, možnosti za naslednji sporazum pa so glede na medsebojno obtoževanje glede pandemije covid-19 zelo slabi. Trump je celo izjavil, da novi sporazum ni verjeten (Primack in drugi, 2020).

Potrdila so se tudi predvidevanja, da bo »omejevanje uvoza zvišalo cene potrošnega blaga, omejilo ameriški izvoz in zmanjšalo produktivnost zaradi dražjih uvoznih nadomestil« (Svetličič, 2017: 33). Uvedene carine na kitajski uvoz tudi niso prav veliko pomagale oživiti ameriške predelovalne industrije, prizadele pa so farmerje, saj so se njihovi dohodki bistveno zmanjšali kot posledica kitajskih omejitev na kmetijski uvoz iz ZDA. Omejevanje kitajskega uvoza v ZDA je negativno vplivalo tudi na ameriški izvoz na Kitajsko. Ta se je zmanjšal s 130 milijard ameriških dolarjev leta 2017 za

¹⁵ Nekatere analize to potrjujejo, saj naj ne bi prišlo do konvergence med gospodarstvi, ampak do novih asimetrij, do izgube delovnih mest in padca delavskih plač v ZDA (več v Nahtigal, 2019: 445).

23 milijard (18 % manj) na 107 milijard ameriških dolarjev leta 2019 (Jones, 2020). Preprosto zato, ker je 84 % vseh izvoznikov bilo prizadetih s povečanjem uvoznih cen surovin za izvožene končne izdelke. Tudi obljuba o vračanju delovnih mest v ZDA, ena ključnih Trumpovih predvolilnih obljub leta 2016, se ni uresničila. Proizvodni sektor se je leta 2019 skrčil za 1,3 %, ustvarjanje delovnih mest pa je dejansko v skladu z rastjo delovne sile na splošno, in ne višje (Fabry, 2020: 2).

Protekcionizem je res bumerang, nazaj udari tistega, ki ga sproži, in je zaradi naraščajočega števila trgovinskih sporov zlata jama za pravnike, ki se ukvarjajo s trgovino.

2.2 Učinki na zaposlenost

Ena od Trumpovih ključnih obljub je bila revitalizirati trg dela, znižati nezaposlenost, odpirati nova delovna mesta oziroma jih vračati iz tujine. Obljubljal je, »da bi lahko v desetih letih po nastopu mandata dodali 25 milijonov delovnih mest«. Delavcem v Michiganu je obljubil: »Vrnili vam bom delovna mesta nazaj v ZDA. /.../ Če bom izvoljen, ne boste izgubili niti ene tovarne. /.../ Ustvarjali bomo dobra delovna mesta in povišali plače.« (Polaski in drugi, 2020: 14) Trenutna gibanja na tem področju kažejo, da so bile te optimistične obljube povsem nerealne, če ne že naivne (ali pa le predvolilna laž), saj se delovna mesta ne vračajo domov v ZDA, kot obljubljeno, niti se ne odpirajo nova v tujini, kot zamišljeno. V treh letih mandata se je zaposlenost sicer na splošno povečala¹⁶ za 1,2 % letno (Polaski in drugi 2020: 14), kar je v ciklu okrevanja po recesiji pričakovano. Toda rast je bila nižja od predvidevanj in vse do letos počasnejša kot pod Obamo.¹⁷ Izboljšanje razmer na trgu dela v ZDA se je v primerjavi z drugimi državami pod Trumpom ustavilo, ugotavlja The Economist (17. 10. 2020a: 32).

Barattieri in Cacciatore (2020: 31) sta ugotovila, da je imel protekcionizem majhne, kratkotrajne in večinoma nepomembne blagodejne učinke v zaščiteneh industrijah. Nasprotno pa ima dolgotrajne in pomembne negativne učinke na industrije, ki uporabljajo zaščitene uvodne izdelke. Pri njih je prišlo do zmanjšanja zaposlenosti zaradi zvišanja cen njihovih surovin in končnih izdelkov. Končni rezultat je oslABLJENA konkurenčnost.

Pri preverjanju ugotovitev članka z rezultati seveda ni ustrezno upoštevati dogajanja v času pandemije. Toda članek ne bi bil popoln, če ga ne prikazemo vsaj kot ilustracijo, kaj se dogaja in kaj se kaže v prihodnje. Tako se je letos nezaposlenost pod vplivom programa pomoči, ki ga je kongres potrdil v marcu in aprilu 2020, po podatkih BBC (2020) znatno zmanjšala (februarja

je bila na zgodovinsko nizki meji 3,5 %). Po koncu delovanja programa pa je po podatkih ameriškega urada za statistiko dela izrazito poskočila (na 14,7 % ali najvišjo raven po veliki depresiji leta 1930) in se nato po aprilu skoraj razpolovila (6. november 2020)¹⁸. Delež aktivnih Američanov, starih od 25 do 54 let, je do aprila 2020 padel za 70 % (The Economist, 10. 10. 2020c: 5). A zaposlenost je bila tudi v avgustu še pod ravno v času prevzema mandata januarja 2017. Ameriško ministrstvo za delo trdi, da je delo izgubilo več kot 20 milijonov ljudi, kar je v samo enem mesecu izničilo ves prirastek zaposlenosti v vsem desetletju. Lysy (2020) zato ugotavlja, da Trumpovi dosežki na tem področju zaostajajo za predhodnimi predsedniki. Z izjemo leta 2018, ko se zdi, da je znižanje davkov pomagalo trgu dela, je bila pod Trumpom rast delovnih mest nekaj več kot dva milijona letno. Kot kaže, so trgovinske vojne negativno vplivale na zaposlenost in počasnejšo rast ameriškega gospodarstva, ugotavlja tudi revija Forbes (Jones, 2020).

Tudi novi trgovinski sporazumi niso spodbudili zaposlovanja. Polaski je s sodelavci (2020: 11–13) celo pokazala, da bo učinek USMCA v kombinaciji s Trumpovimi carinami na jeklo in aluminij, trgovinsko vojno s Kitajsko in zagroženimi avtomobilskimi carinami za evropske proizvajalce v ZDA povzročil izgubo skupno 366.900 delovnih mest. Celo uradna ocena ameriške vlade o vplivu USMCA na ameriško gospodarstvo in zaposlenost je negativna. Ameriška komisija za mednarodno trgovino (USITC), organ, ki je zadolžen za analizo učinkov trgovine na ameriško gospodarstvo, ocenjuje,¹⁹ da bodo projekti ob popolnem izvajanju sporazuma privedli celo do majhnega krčenja ameriškega gospodarstva in zmanjšanja celotne zaposlenosti v ZDA.

Posebno pozornost v prizadevanjih, da si zagotovijo glasove razočaranih delavcev v predelovalni industriji, zlasti avtomobilski in industriji jekla, je Trump namenil revitalizaciji te panoge, zaviranju deindustrializacije ZDA, vračanju industrije oziroma predelovalnih delovnih mest v ZDA. To so bile med najpomembnejšimi in za volivce najprivlačnejše obljube. Res je, število novih delovnih mest v predelovalni industriji se je povečalo z 12,36 milijona decembra 2016 na 12,87 milijona decembra 2019. Ne ve pa se, koliko od tega bi lahko pripisali vračanju delovnih mest iz tujine. Economic Policy Institute celo ocenjuje, da je bilo več delovnih

¹⁶ Podobno kot v drugih razvitih državah.

¹⁷ Pod Trumpom je do pandemije število delovnih mest v treh letih naraslo za 6,4 milijona, pod Obamo pa za sedem milijonov.

¹⁸ Če pa upoštevamo, da uradna statistika podcenjuje število nezaposlenih, se je nezaposlenost še bolj povečala. Furman (2020) navaja dva razloga za takšno podcenjevanje. Prvič, ker ne upošteva povečanja zaposlenosti iz naslova novo zaposlenih, ki so bili iz "različnih razlogov" pred tem nezaposleni in drugič, ker je veliko ljudi zapustilo delovno silo (upokojevanje...). Furman (2020) je, upoštevaje ta dva dejavnika ugotovil, da bi bila dejanska stopnja nezaposlenosti junija 2020 17.1%, ne pa kot prikazuje uradna statistika, 13 %.

¹⁹ Glej USITC, 2019.

mest v ameriški predelovalni industriji ukinjenih, kot pa se jih je odprlo²⁰ (glej Polaski in drugi, 2020, in The Economist, 17. 10. 2020b: 12). Ta panoga se je leta 2019 dejansko skrčila za 1,3 % (Fabry, 2020: 2).

Nove carine so povzročile tudi znatno zmanjšanje ameriške kmetijske proizvodnje in izvoza hrane ter povzročile preusmeritev mednarodnih trgovinskih vzorcev. Carter in Steinbach (2020: 1) sta ugotovila, da izgube v zunanji trgovini s povračilnimi državami presegajo dobičke iz trgovine z državami, ki se niso »maščevale« s povračilnimi carinami, za več kot 14,4 milijarde ameriških dolarjev (več na str. 7 in 10).

Konkretno: posledica Trumpovih davčnih reform je bila krepitev poslovanja ameriških podjetij v tujini²¹ med letoma 2016 in 2018, zapiranje približno 1800 tovarn in ukinitvev 740.000 delovnih mest v predelovalni industriji do februarja 2020²² (McNicholas in drugi, 2020). Poleg izgube avtomobilskih obratov leta 2016 so se naložbe avtomobilskih podjetij v Michiganu v treh polnih letih Trumpovega predsedovanja, v primerjavi s prejšnjim tremi leti pod Obamo, zmanjšale za 29 %. Te naložbe so od leta 2014 do konca leta 2016 znašale 15,8 milijarde ameriških dolarjev, od januarja 2017 do januarja 2020 pa 11,2 milijarde ameriških dolarjev (Polaski in drugi, 2020: 14). Skratka, poslovni svet se očitno ne ozira dosti na Trumpove obljube o odpiranju novih tovarn in delovnih mest, niti na najbolj prizadetih področjih.

Še pred pandemijo so nekdanja proizvodna središča Srednjega zahoda pod Trumpom doživljala počasnejšo rast delovnih mest kot pod Obamovo administracijo. Za predelovalne sektorje so pozitivne učinke Trumpovih carin več kot izravnali naraščajoči stroški vložkov in negativni učinki povračilnih carin, ki so jih uvedle države trgovinske partnerice (Polaski in drugi, 2020: 3). Edini zmagovalci Trumpove trgovinske politike so bili velika farmacija, visoke finance in visokotehnološka podjetja (Polaski in drugi, 2020: 3).

Če sklenemo: gibanja potrjujejo osnovne teze članka, da gre pri protekcionizmu v resnici za politiko osiromašenja sosedov, ki lahko sproži spiralo trgovinskih vojn, »ki škodujejo tistim, za katere naj bi Trump želel poskrbeti« (Stiglitz, 2016). Poleg tega bodo »ekonomski nacionalizem/protekcionizem, politika vračanja industrije domov, oviranje izvajanja del in investiranja v tujini povzročili še intenzivnejšo avtomatizacijo in robotizacijo ameriške industrije«, smo ugotavljali.

Roboti namreč lahko zamenjajo nizko plačano delovno silo v tujini. Torej, četudi bi se del predelovalne industrije vrnil v ZDA, bi bila »večina obratov avtomatizirana, kar pomeni manj zaposlitev, kot nekateri pričakujejo«, je svaril Krugman (po Bryan, 2016). To potrjuje znatno povečanje števila robotov v ZDA (za 15 % od leta 2018, ne pa v avtomobilski industriji, kjer je celo padlo za 30 %).²³ Ideja o vračanju predelovalnih panog v ZDA je precej zavajajoča in utopična, smo ugotavljali, »ker dolgoročne tendence kažejo na relativno usihanje te industrije,²⁴ na njeno zgodovinsko vse bolj marginalno vlogo nasploh in še posebej v ameriškem gospodarstvu. Padanje deleža predelovalne industrije je namreč dolgoročna in nepovratna zgodovinska tendenca, povezana s stopnjo razvoja.« (Svetličič, 2017: 34 in 38) Takšna strategija, v nasprotju s Trumpovimi trditvami, ne bi odpirala novih delovnih mest, ampak bi zavrila preobrazbo gospodarstva v smeri vključujočega razvoja (Svetličič, 2017: 35).

Odstop od pariškega sporazuma bo dolgoročno povzročil zaostajanje ameriške industrije za zahtevami trajnostnega, bolj zelenega krožnega gospodarstva in s tem usihanje konkurenčnosti ameriških podjetij na tem propulzivnem področju. Razen če ne bo glas javnosti, ki sicer manj kot v drugih državah podpira usmeritev k bolj zelenemu gospodarstvu, v programih gospodarskega okrevanja po koronski krizi²⁵ preglasil »Trumpovo negiranje podnebnih sprememb, ki zaostruje izzive, ki jih pred ZDA postavljajo doslej še nevideni požari ali poplavljanje obal« (Menendez, 2020).

Sestavni del politike »najprej Amerika« je bilo tudi pričakovanje, da se bodo zmanjšale ameriške investicije v tujini, zlasti na Kitajskem. Tudi to se ni uresničilo. Kumulativno so se investicije v tujini na splošno in na Kitajskem celo povečale. Leta 2019 so ameriška podjetja na Kitajskem vložila 14,13 milijarde ameriških dolarjev, torej več kot leta 2016, ko je bil Trump izvoljen (Polaski in drugi, 2020: 3). To seveda razvojno ni slabo, ni pa skladno s Trumpovimi željami po zmanjšanju teh naložb. *Selitveni* učinki takih investicij so odvisni tudi od tega, ali gre za horizontalne ali vertikalne naložbe. Apple, na primer, še vedno sestavlja številne proizvode na Kitajskem (Primack in drugi, 2020), kar seveda ne preseneča, saj v tako kratkem času podjetja, četudi bi tako želela, ne morejo prestrukturirati svojih preskrbovalnih verig. Raziskava ameriško-kitajskega poslovnega sodelovanja je razkrila, da se je le malo ameriških podjetij umaknilo iz Kitajske ali to nameravajo storiti (The Economist, 10. 10. 2020c: 8).

²⁰ Podjetja, kot je na primer Apple, bodo »začela proizvajati svoje izdelke v ZDA, ne pa na Kitajskem«, je Trump izjavil v govoru v predvolilni kampanji avgusta 2016.

²¹ Davčna reforma je namreč znižala njihov davek na dobiček iz 28 na 10 %. To je spodbudilo, ne pa zavrlo investicije v tujini.

²² Fiat Chrysler je leta 2017 zaprl tovarno Conner Avenue v Detroitu; General Motors leta 2019 tovarno avtomobilskih prestav Warren severno od Detroita, in Ford je napovedal zaprtje tovarne motorjev v Romeu v Michiganu.

²³ Verjetno je to posledica poskusov proklamirane politike zadrževanja delovnih mest v tej panogi.

²⁴ Ne gre za usihanje v absolutnem smislu, saj je proizvodnja vsako leto večja, je pa res, da za to večjo proizvodnjo potrebujemo vedno manj zaposlenih, ker se proizvodnja avtomatizira. Po drugi strani ta industrija zaostaja za hitrim razvojem storitvenega sektorja.

²⁵ Sedeminpetdeset odstotkov vprašanih Američanov podpira takšno usmeritev (v svetu nasploh 65 %, v Franciji 63 %, Nemčiji 57 % itd. (European Parliament, 2020: 41).

Gibanja torej potrjujejo večino ocen in glavno tezo, »da bodo« *plavi ovratniki*, ki so glasovali za Trumpa, v bistvu plačali najvišjo ceno njegove napovedane politike omejevanja uvoza, ukinjanja trgovskih sporazumov in zniževanja davkov korporacijam in najpremožnejšim«. Poleg tega se ugotavlja, da dolgoročno »protekcijem tudi zavira pretok znanja in krha inovativnost ter s tem produktivnost, kar lahko prispeva k naraščanju neenakosti, nestabilnosti in k socialno/političnim konfliktom ter ksenofobiji. Zato bo omejitev tega uvoza najbolj škodila prav najranljivejšim. Bogati namreč tega uvoznega blaga iz Kitajske ne kupujejo, ker kupujejo v butikih. Ceno izvolitve D. Trumpa bodo tako najbolj plačali prav njegovi »beli« neinformirani volivci, ki se jim mora Trump zahvaliti za zmago« (Brennan, 2016: 1, Svetličič, 2017: 36). Ocena je bila glede na zgoraj navedeno pretirana, vsaj do pandemije, saj se je revščina²⁶ po uradnih podatkih (2017/2018) zmanjšala²⁷ (pod Obamo še bolj), nekoliko celo neenakost. Če pa bi upoštevali zmanjševanje pravic iz naslova zdravstvenega zavarovanja²⁸ in drugih ugodnosti²⁹ ter na koncu še pandemijo, bi se položaj delavcev še poslabšal. Še najbolj prav najrevnejših, tistih, ki delajo na »nezamenljivih«, slabše plačanih in virusom najbolj izpostavljenih delovnih mestih. Pogosto so to mlajši, temnopolti in ženske, medtem ko bolje izobraženi in plačani lahko delajo na domu. The Economist (10. 10. 2020c: 11) poroča, da je bilo v ZDA v juliju 2020 kar 16 % manj tistih delovnih mest, ki so plačana pod 27.000 ameriških dolarjev, v primerjavi z le 2 % manj tistih delovnih mest z dohodki, višjimi od 60.000 ameriških dolarjev na leto.

3 Celoviti vpliv na rast in blaginjo

Predvidevalo se je, da se bo »zaradi omejevanja mednarodne menjave (protekcijizma) znižala stopnja rasti, zmanjšal nabor izdelkov in storitev, da bodo njihove cene višje, da se bo posledično življenjska raven, zlasti revnejših potrošnikov, znižala.« (Svetličič, 2017: 36)

Praksa je nekatera zgoraj navedena predvidevanja potrdila, druga pa ne, ali pa so bila vsaj pretirana. Ocena, da se bodo stopnje gospodarske rasti znižale, se ni izkazala za točno, saj je povprečna letna stopnja rasti ameriškega gospodarstva od začetka leta 2017

do konca leta 2019 znašala 2,5 %. To pa je bilo komaj kaj več kot v preteklih treh letih pod Obamo, vendar je bila malo višja kot v drugih državah (The Economist, 17. 10. 2020b: 12). Leta 2020 je realna stopnja rasti začela padati, čeprav nekoliko manj kot v evrskem območju, na primer. Nekdanji glavni ekonomist in direktor Economics and Policy Group, Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), Lysy (2020) ugotavlja, »da v najboljšem primeru lahko rečemo, da Trump v prvih treh letih mandata ni izničil gospodarske ekspanzije, ki se je začela s preobratom, ki ga je Obama ustvaril v pol leta po svojem nastopu leta 2009 (po veliki recesiji). Sprva jo je spodbudilo znižanje davkov in velik proračunski primanjkljaj, pozneje pa so jo negativni učinki protekcijističnih ukrepov potiskali navzdol. Ni pa mogoče z gotovostjo trditi, v kolikšni meri so ti rezultati posledica ukrepov Trumpove administracije in v kolikšni meri ukrepov Zveznih rezerv, demografskih gibanj ali gibanj v drugih državah oziroma v svetu na splošno.«

Rezultati torej zaostajajo za Trumpovimi napovedmi, da »v času njegovega mandata gospodarstvo lahko zraste za 4,5, morda celo 6 % letno«. »Trumponomics ni dosegla rezultatov, ki so jih njeni zagovorniki napovedovali,« zaključuje The Economist (17. 10. 2020a). Krugman (2020a) celo ugotavlja, da »razprostranjeno mnenje, da so republikanci boljši za gospodarstvo kot demokrati, nima realne podlage. Podatki o gospodarski rasti v času zadnjih šestih predsednikov kažejo, da je res nasprotno, in to neupoštevaje vpliva pandemije covida-19 na rast BDP na prebivalca v zadnjem letu mandata, ko je ta stopnja rasti izrazito padla«. Vendar so ZDA še vedno dosegle boljše rezultate kot druge razvite države, tako glede rasti BDP kot tudi glede zmanjšanja brezposelnosti, večje industrijske proizvodnje in višjih dobičkov podjetij. Blinder in Watson (2016) sta ugotovila, da je BDP pod demokratičnimi predsedniki rasel precej hitreje (v povprečju 4,33 % na leto) kot pod republikanski predsedniki³⁰ (v povprečju 2,54 % na leto).

Zunanja trgovina je med pomembnimi dejavniki gospodarske rasti. Močan vpliv na stopnje gospodarske rasti so imele uvedene povračilne carine, saj so na podlagi podatkov za leto 2019 vplivale na več kot 460 milijard ameriških dolarjev uvoza in izvoza, zvišujoč stroške potrošnikov za približno 57 milijard ameriških dolarjev letno (Lee in drugi, 2019). To je seveda nižalo blaginjo. Dodatni izvoz v države, ki niso uvedle povračilnih carin (učinki preusmerjanja trgovine), je le delno kompenziral te izgube.

Povračilne carine, ki jih je uvedla Trumpova administracija, so dolgoročni ameriški BDP znižale za 0,23 %, ³¹ plače za 0,15 % in zaposlenost za 179.800 ekvivalentov polnih delovnih ur (York, 2020). To znižanje

²⁶ Ameriška definicija revščine vključuje posameznike, ki zaslužijo manj kot 35 ameriških dolarjev, oziroma družine z manj kot 70 ameriškiimi dolarji na dan.

²⁷ Se je pa avgusta že vrnila na stanje pred pandemijo (The Economist, 3.10.2020d,36).

²⁸ Trump je nasledil Obamov Zakon o dostopni oskrbi (Affordable Care Act). Vendar ga je poskusil na različne načine sabotirati. Glej opis petih sabotaj, ki so oslabile ta sistem, v Thompson, 2020. S svojim odlokom je suspendiral financiranje po Zakonu o socialni varnosti (Social Security) in povzročil, da so se razpoložljivi dohodki tistih z visokimi dohodki povečali.

²⁹ McNicholas (2020) navaja kar 50 razlogov, zakaj se je položaj delavcev za časa Trumpa poslabšal.

³⁰ Glej primerjavo tudi v Hyde 2016.

³¹ Po oceni M. Amiti s sodelavci (2020) so trgovinske vojne znižale ameriški BDP za 0,4 % letno.

blaginje je tudi posledica dviga cen za potrošnike in proizvajalce. Amiti je s sodelavci (2019b) ugotovila, da je imela uvedba povračilnih carin znaten vpliv na dvig cen končnih in vmesnih proizvodov v ZDA. Tudi Cavallo je s sodelavci ugotovil, da so se ameriške carine, uvedene leta 2008, do avgusta 2019 skoraj v celoti prevalele na cene ameriškega uvoza, kar pa se ni v celoti odrazilo na maloprodajnih cenah, ker so si trgovci znižali marže. Opozorili pa so, da njihove ugotovitve kažejo le kratkoročne učinke novih carinskih stopenj, ko so stroški teh povišanj v celoti padli na domače potrošnike, povišanja cen pa so bila skoraj v celoti prenesena na skupne cene, ki so jih plačali uvozniki (Cavallo in drugi, 2019: 33). Lažje je učinkovanje carin ugotavljati, ko gre za posamezne izdelke. Tako je Amiti s sodelavci ugotovila (2019b), da so se po uvedbi dodatnih carin cene pralnih strojev znatno dvignile in da so se na splošno cene proizvajalcev in potrošniške cene leta 2018 v povprečju zvišale za približno tretjino odstotka. Povišanje carinske stopnje na uvoz jekla je vplivalo na zvišanje cene uvoženega jekla in domačim proizvajalcem jekla omogočilo tudi zvišanje njihovih cen.³² Je pa to zmanjšalo konkurenčnost preostale industrije in ogrozilo dva milijona delovnih mest Američanov, ki so odvisni od proizvodnje jekla. Ekonomista L. Cox in K. Russ sta izračunala, da v panogah, ki uporabljajo jeklo kot svojo surovino, dela 80 Američanov na enega Američana, ki dela v proizvodnji jekla (Bown, 2020). Učinek na cene proizvajalcev je bil močnejši; 10 % dvig carinske stopnje je imel pozitiven in značilen učinek na indeks cen proizvajalcev v višini 1,5 %, medtem ko je porast carinske stopnje na vhodne materiale dvignil indeks cen proizvajalcev za 2,3 %. Trgovinski šoki so bolj prizadeli temnopolte in Latinskoameričane (glej več v Polaski in drugi, 2020: 9).

Fajgelbaum je s sodelavci ugotovil (2019: 1), da so izgube potrošnikov in podjetij, ki kupujejo dodatno carinsko obremenjene uvozne izdelke, znašale kar 51 milijard ameriških dolarjev letno ali 0,27 % BDP. Po upoštevanju carinskih dohodkov in koristi za domače proizvajalce je agregatna izguba realnih dohodkov znašala 7,2 milijarde ameriških dolarjev ali 0,04 % BDP. V skladu s tem Waugh (2019) ugotavlja pomembne učinke povračilnih carin na domačo potrošnjo. Ti učinki na porabo se kažejo v znatnem zmanjšanju rasti zaposlenosti v predelovalni industriji (Li, Wang in Whalley, 2019; glej Carter in drugi, 2020: 2). Zmanjšala se je tudi raznovrstnost izdelkov na policah. Stroške uvedbe carin so tako v veliki meri nosili potrošniki in uvozniki. Govorimo bolj o ocenah, ker je zanesljivo ugotavljanje agregatnega vpliva zvišanih carinskih stopenj na cene potrošnega blaga precej zapleteno tudi zato, »ker vemo več o motivih uvajanja carin kot pa o tem, kako te vplivajo na gospodarstva, kako se ta odzivajo na nove carinske stopnje, posebno ko gre za velike države, ki imajo možnost vplivati na

cene. Ne nazadnje tudi zato, ker je treba upoštevati tudi spremembe tečajev, posebno v primeru Kitajske« (glej Cavallo in drugi, 2019: 32). Kakšni bodo dolgoročni učinki, tako še ni jasno. Očitno pa je, da smo doslej videli le del teh kratkoročnih učinkov. Vprašanje je, ali bo maloprodaja sposobna dolgoročno vzdržati zmanjšane marže ali pa jih bo, na primer, prevabila na maloprodajne cene v celoti. Seveda pa so skladno s pričakovani učinka bumeranga v protekcionizmu države, proti uvozu katerih so bile uperjene te nove carinske stopnje, sprejemale povračilne ukrepe. Ti so prizadeli ameriški izvoz. »Odziv ameriških izvoznikov na povračilne carine, ki so jih uvedli v tujini, ni bil skladen z odzivom tujih izvoznikov na nove carine, uvedene na njihov uvoz v ZDA. Njihove povračilne carine so bile naravnane na nediferencirane ameriške izvozne izdelke, katerih cene so ameriški izvozniki znatno znižali brez carinskih obremenitev, zlasti v odnosih s Kitajsko« (Cavallo in drugi, 2019: 33).

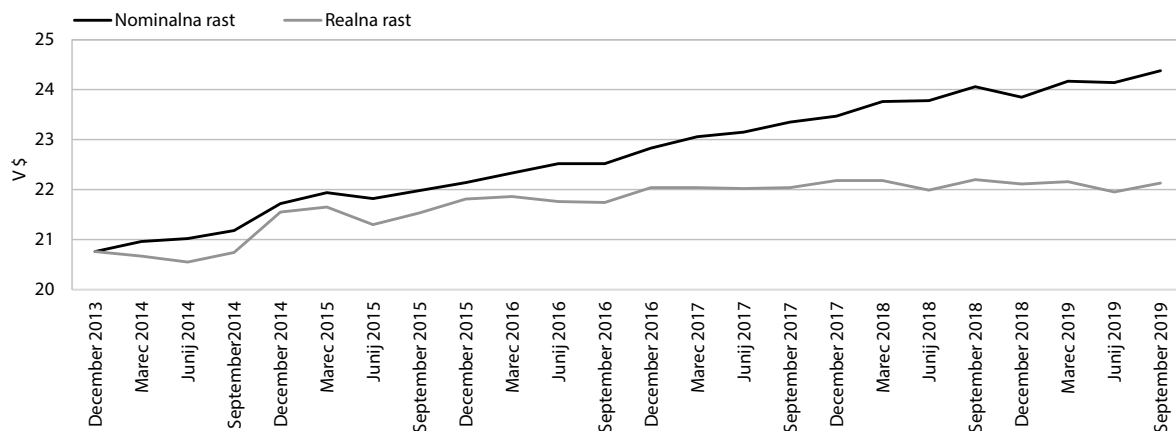
Odločilni dejavnik vpliva na blaginjo je gibanje realnih plač. Te so se prva tri leta Trumpovega mandata do pandemije sicer dvignile (letno 2,1 %), s čimer se je nadaljeval trend, ki se je začel že pod Obamovim prvim mandatom in nekoliko umiril v Obamovem drugem mandatu (2,4 %). Po The Economistu se je mediana dohodkov ameriških gospodinjstev tako od leta 2017 povečala vzporedno s povečanjem plač najslabše plačanih Američanov (17. 10. 2020a: 32). To pa ne velja za urne postavke.

Čeprav so se urne postavke od decembra 2016 do septembra 2019 nominalno povišale za 6,8 % (z 22,83 na 24,38 ameriškega dolarja), je bilo to zvišanje po upoštevanju inflacije dejansko le 0,42-%. Če upoštevamo še zmanjšanje dodatnih ugodnosti (zdravstveno zavarovanje, pokojnina in različne druge ugodnosti), so se plače v treh letih znižale za 1,7 %. Padec je bil še občutnejši pri predelovalni industriji, zlasti leta 2019 (Salkever, 2020).

Slabšanje položaja delavcev je bilo zato morda celo bolj posledica ukinjanja Obamovih reform na trgu dela in krhanja pravic delavcev do sindikalnega združevanja³³ (Polaski in drugi, 2020: 4). Po podatkih ameriškega urada za statistiko dela (BLS, 2015, 2019) je delež delavcev v zasebnem sektorju, ki so člani sindikata, padel s približno 17 % v leta 1983 na 6,2 % leta 2019. Primerljiv delež delavcev javnega sektorja je v tem obdobju ostal približno ena tretjina. Obenem se je članstvo v sindikatih starostne skupine 16–40 let v državah, kjer so se povečale minimalne plače, povečalo s povprečno 6,5 % v obdobju 2011–2014 na 6,9 % v obdobju 2015–2019. V državah, ki niso zvišale minimalne plače, je ta delež manjši: s povprečno 3,9 % pade na 3,7 % (Clemens & Strain, 2020: 12 in 15). Politika, kot kaže, vpliva na sindikalno članstvo.

³² Za podrobnejše učinke novih carinskih stopenj na jeklo in aluminij glej preglednico 1 v Lee in drugi, 2020.

³³ Glej McNicholas (2020).

Slika 2: Realna rast plač na uro v obdobju 2014–2019

Vir: Salkever, 2020.

Predsednik Trump je v svojih predvolilnih obljubah obljubljal posebne ugodnosti za delavce v predelovalni industriji in zato namenjal posebno pozornost državam z močno predelovalno industrijo (na primer Ohio).³⁴ Tudi tu je sicer prišlo do rahlega izboljšanja, vendar samo, če upoštevamo le nominalne podatke. Upošteva je inflacijo in dodatke pa so po letu 2017 plače dejansko začele stagnirati.

Blaginja je tudi zdravje prebivalcev. Če so ti srečni in uspešni, bodo bolj zdravi in bodo živeli dlje. »Brez zdrave delovne sile ni mogoče imeti zdravega gospodarstva in blaginje,« trdi nobelovec Stiglitz (2020b). ZDA v tem pogledu zaostajajo za številnimi državami. Pričakovana življenjska doba Američanov je krajša kot v najbolj razvitih državah³⁵ in je prvi dve leti Trumpovega mandata še padla. To ne preseneča, saj »je več Američanov ostalo brez zdravstvenega zavarovanja s Trumpovimi neusmiljenimi napadi na Obamacare« (ib., 2020b). Stopnja nezavarovanih Američanov se je s tako spremembo Obamove zdravstvene reforme dvignila z 10,9 na 13,7 %.

Davki seveda pomembno vplivajo na blaginjo neposredno in posredno prek njihovega prerazporejanja. Osnovna značilnost Trumpove davčne politike je bilo zniževanje davkov na splošno, zlasti za podjetja, da bi se tako spodbudila gospodarska rast. Revija Fortune navaja, da je 500 največjih podjetij, ki objavljajo zadosti podatkov za izračun skupnega učinkovitega zveznega davka, leta 2018 v povprečju plačalo le 11,3-% davek na

svoje dohodke. Kar 91 korporacij, vključno z Amazon, Chevron, Delta Airlines, Eli Lilly, FedEx, Halliburton, IBM, Netflix, U.S. Steel in Whirlpool, pa ni plačalo nobenega zveznega davka (Polaski in drugi, 2020: 43). Tako se je položaj 10 % najpremožnejših, oziroma še bolj 0,1 %, znatno izboljšal in neenakost se je še povečala. Zato ne preseneča Stiglitzeva ugotovitev, da je Trump lahko dober predsednik za vrhni 1 % prebivalstva, zlasti vrhnjih 0,1 %, ne pa za vse preostale. Levji delež porasta BDP so tako užili najbogatejši (Stiglitz, 2020a).

Odsotnost prave politike prerazporeditve ni izboljševala položaja, ampak se je ta s stalnim zniževanjem delavskih standardov še poslabševal.³⁶ Tako se je potrdila tudi domneva, da so za slab položaj srednjega razreda v ZDA bolj krivi notranji dejavniki, avtomatizacija oziroma tehnološki razvoj, in v manjši meri trgovina s Kitajsko (ali globalizacija na splošno), ki ji je glavno krivdo pripisoval Trump. Odsotnost učinkovite politike kompenziranja tistih, ki iz naslova mednarodne menjave izgubljajo, s strani tistih, ki dobivajo, torej pomeni, da je politika redistribucije z vidika evropskega pogleda na socialno pravičnost položaj še poslabšala.

4 Sklep

Najbolj splošna ocena sicer še ne popolnoma dokončanega mandata predsednika Trumpa je, da je veliko obljubljal, pa manj uresničil. Res pa je, da je ameriškemu gospodarstvu v letih 2018/19 šlo malo bolje kot gospodarstvu primerljivih razvitih držav (glej The Economist, 17. 10. 2020a: 32).

Njegova politika »naprej Amerika« je, kot smo predvidevali, večinoma poslabšala položaj ZDA, zlasti

³⁴ Plače v predelovalni industriji so se v tej državi, na primer, v času Trumpovega mandata znižale z 934 na 904 ameriških dolarjev na teden (pa tudi v času predsednika Busha mlajšega), medtem ko so v času Obame rahlo porasle (Polaski in drugi 2020: 20).

³⁵ Znaša 79,11 leta (ali 46. mesto na svetu) v primerjavi s Slovenijo, ki zaseda 28. mesto z 81,85 leta pričakovane življenjske dobe (<https://www.worldometers.info/demographics/life-expectancy/>). Res pa je, da na povečanje umrljivosti v srednjih starostnih skupinah najbolj vplivajo droge, samomorilnost in bolezni. To je seveda povezano tudi s socialnim položajem.

³⁶ Več na: <https://www.epi.org/publication/the-trump-administrations-attacks-on-workplace-union-voting-rights-forewarned-of-the-broader-threats-to-voting-rights-in-the-upcoming-election/>.

delavskega razreda, modrih ovratnikov (posebno v predelovalni industriji), torej tistih, ki jim je največ obljubljal (poleg korporacijam, seveda). Tri leta so potrdila naše domneve, da bodo njegovi volivci v največji meri poraženci, pa ne globalizacije ali kitajske ekspanzije, kitajskega uvoza v ZDA, ampak bolj njegove ekonomske politike, protekcionizma, trgovinskih vojn z vsemi posledicami na notranjepolitično-gospodarska gibanja, tehnološki razvoj (avtomatizacija, robotizacija itd.) ob odsotnosti ustrezne politike redistribucije. Kot piše The Economist: »Njegov tim ni razrešil nobenega problema globalnega trgovinskega sistema, niti strukturnih učinkov kitajskih subvencij domačim podjetjem na mednarodne trge.«

Na podlagi obširne empirične analize smo ugotovili, da:

- je politika »najprej Amerika« bistveno okrnila ugled, položaj in vpliv ZDA v svetu ter s tem vnesla nestabilnost in kaos v mednarodni sistem;
- trgovinska vojna s Kitajsko ni dosegla zastavljenih ciljev, ampak bolj škodila ameriškim interesom kot jim koristila;
- se trgovinska bilanca po uvedbi povračilnih carin ni izboljšala, ampak poslabšala;
- se je zaposlenost sicer povečala, ampak bistveno zaostala za optimističnimi napovedmi;
- se je število delovnih mest v predelovalni industriji rahlo povečalo, vendar jih je več odteklo v tujino, kot se jih je vrnilo nazaj v ZDA. V določeni meri je bil to rezultat povečanja ameriških investicij v tujini, kar je v nasprotju s Trumpovo politiko njihovega zmanjševanja v tujini in povečanja doma;
- so plače, čeprav so se na splošno rahlo povečale, pozneje začele stagnirati, v predelovalni industriji pa tudi padati;
- je bil še najboljši rezultat dosežen v stopnjah rasti BDP, ki je bila višja kot v najbolj razvitih državah, vendar so dejansko še vedno zaostajale za stopnjami v času administracije predhodnika, Obame, in tudi, če merimo BDP po prebivalcu;
- je celotna Trumpova politika na splošno zmanjševala blaginjo Američanov, zlasti modrih ovratnikov. Povračilne carine so vplivale na dvig cen potrošnega blaga in vhodnih surovin za industrijo, davčna politika pa je razbremenila bogate in podjetja ter poslabšala položaj delavcev v primerjavi z lastniki kapitala, tudi zaradi krčenja zdravstvene zaščite in omejevanja sindikalnega združevanja.

Naj sklenemo: v prvih treh letih mandata Trump ni popolnoma iztiril rasti, ki se je začela pod Obamo. Krugman (2020a) ugotavlja »da če pogledamo trende gibanja zaposlenosti, bi sploh težko rekli, da se je s Trumpovo izvolitvijo kaj spremenilo na bolje«. Lahko ugotovimo, da gibanje ameriškega gospodarstva potrjuje večino ugotovitev članka, ki smo ga tukaj analizirali. Če bi upoštevali tudi sicer nepredvideno pandemijo, pa še toliko bolj. Tudi poraz Trumpa na volitvah 2020 ponazarja, da volivci niso bili zadovoljni

z njegovimi dosežki, čeprav ankete kažejo, da ne toliko z gospodarskimi kot z drugimi vidiki njegove »čivkarske« politike. Kot kaže, imajo tudi psihologi prav, ko trdijo, da ne štejejo toliko resnica, dejstva kot njihova percepcija. Upati pa je, da se je kljub temu pokazalo, da znanost nekaj ve o posledicah ekonomskih politik in strategij. To je posebnega pomena v času, ko poenostavljane populistične ideje najdejo tako plodna tla ne le v ZDA in svetu, ampak tudi v Sloveniji. Upamo lahko samo, da bodo uspehi medicine v spopadu s covidom-19 to stanje preobrnil v korist znanosti.

Literatura in viri

- Amiti, Mary, Sebastian Heise, and Noah Kwicklis** (2019a): The Impact of Import Tariffs on U.S. Domestic Prices. JANUARY 04, 2019. Pridobljeno na: <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2019/01/the-impact-of-import-tariffs-on-us-domestic-prices.html>. (4. 10. 2020)
- Amiti, Mary, Stephen J. Redding, and David E. Weinstein** (2019b): The Impact of the 2018 Tariffs on Prices and Welfare. *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 33, no. 4, 2019, pp. 187–210. JSTOR. Pridobljeno na: www.jstor.org/stable/26796842 (4. 10. 2020)
- Barattieri, Alessandro, and Matteo Cacciatore** (2020): Self-harming trade policy? Protectionism and production networks. Working Paper 27630. Pridobljeno na: <https://www.nber.org/papers/w27630> (21. 10. 2020)
- BBC** (2020): US 2020 Election: The Economy Under Trump in Six Charts. Reality Check team. BBC News. 23 September. Pridobljeno na: <https://www.bbc.com/news/world-45827430> (7. 10. 2020)
- Blinder, Alan and Mark Watson** (2016): Presidents and the U.S. Economy: An Econometric Exploration (PDF), *American Economic Review*, vol. 106, no. 4, April, 1015–45. (1. 10. 2020)
- Bown, P. Chad** (2020): There Is Little Dignity in Trump's Trade Policy. *Foreign Affairs*, July 9. Pridobljeno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-07-09/there-little-dignity-trumps-trade-policy>. (9. 10. 2020)
- Brennan, Jason** (2016): Trump Won Because Voters Are Ignorant, Literally. Pridobljeno na: <http://foreignpolicy.com/2016/11/10/the-dance-of-the-dunces-trumpclinton-election-republican-democrat/> (26. 11. 2016)
- U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, News Release**, Nov. 6. 2020. Pridobljeno na: <https://www.bls.gov/news.release/pdf/empst.pdf>
- Bryan, Bob** (2016): No matter what Trump does, manufacturing jobs are not coming back to the US. Pridobljeno na: <https://www.businessinsider.in/krugman-no-matter-what-trump-does-manufacturing-jobs-are-not-coming-back-to-the-us/articleshow/55624465.cms>. (16. 10. 2020)
- Bureau of Labor Statistics**, 6. november, 2020. Pridobljeno na: <https://www.bls.gov/news.release/pdf/empst.pdf>
- Carter, Colin A. & Sandro Steinbach** (2020): The Impact of Retaliatory Tariffs on Agricultural and Food Trade. Working Paper 27147. Pridobljeno na: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27147/w27147.pdf (21. 10. 2020)
- Cavallo, Alberto, Gita Gopinath, Brent Neiman & Jenny Tang** (2019): Tariff Passthrough at the Border and at the Store: Evidence from US Trade Policy. NBER Working Paper 26396. Pridobljeno na: <https://www.nber.org/papers/w26396>
- Clemens, Jeffrey & Michael R. Strain** (2020): Public Policy and Participation in Political Interest Groups: An Analysis of Minimum Wages, Labor Unions, and Effective Advocacy. Pridobljeno na: <https://www.nber.org/papers/w27902>
- Cohen, Roger** (2020): How Trump Lowered America's Standing in the World. *New York Times*. 29. 10. 2020.
- European Parliament** (2020): The geopolitical implications of the COVID-19 pandemic. PE 603.511 - September.
- Fabry, Elvire** (2020): Trump's Trade War: A Deliberate Choice. Pridobljeno na: https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2020/11/BP_201028_TrumpsTradePolicy_Fabry_EN-1.pdf
- Fajgelbaum, Pablo D., Pinelopi K. Goldberg, Patrick J. Kennedy, and Amit K. Khandelwal** (2019): The Return to Protectionism. NBER Working Paper 25638. Forthcoming. *Quarterly Journal of Economics*. Pridobljeno na: <https://www.nber.org/papers/w25638>
- Friedman, Thomas** (2020): Trump Has Made the Whole World Darker, *New York Times*, 29. 10. 2020.
- Furman, Jason** (2020): The US unemployment rate is higher than it looks—and is still high if all furloughed workers returned. June 5.
- The US unemployment rate is higher than it looks—and is still high if all furloughed workers returned** | PIIIE.
- Giuliano, Paola, Romain Wacziarg** (2020): Who Voted for Trump? Populism and Social Capital. NBER Working Paper 27651. Pridobljeno na: <http://www.nber.org/papers/w27651>
- Hanke, Steve and Edward Li** (2019): Trade deficit is homegrown. Trump commits a 'fallacy of composition'. *Autumn 2019 Bulletin*. Pridobljeno na: <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/2019-10/hanke-the-bulletin-fall-2019.pdf> (20. 10. 2020)
- Hyde, Tim** (2016): Why does the economy do better when Democrats are in the White House? Interpreting the post-war economic growth gap, June 20. Pridobljeno na: <https://www.aeaweb.org/research/why-does-the-economy-do-better-democrats-white-house> (20. 10. 2020)
- Jackson, Emily B., Eric Parajon, Susan Peterson, Ryan Powers, Michael J. Tierney** (2020): Snap Poll: What Foreign-Policy Experts Make of Trump's Coronavirus Response. *Foreign Affairs*. May 8. Pridobljeno na: <https://foreignpolicy.com/2020/05/08/snap-poll-what-foreign-policy-experts-think-trump-coronavirus-response-election/> (25. 9. 2020)

- Jones, Chuck** (2020): Trump's Economic Scorecard: 3 Years In Office. *Forbes*, Feb 10, 2020. Pridobljeno na: <https://www.forbes.com/sites/chuckjones/2020/02/10/trumps-economic-scorecard-3-years-in-office/#6b4e105a7847> (1. 10. 2020)
- Kessler, Glenn, Salvador Rizzo and Meg Kelly** (2020): President Trump has made more than 20,000 false or misleading claims, *The Washington Post*, July 13.
- Krugman, Paul** (2020a): Will there be a Biden boom? Opinion, *New York Times*, Sept. 29. Pridobljeno na: https://messaging-custom-newsletters.nytimes.com/template/oakv2?campaign_id=116&emc=edit_pk_20200929&instance_id=22620&nl=paul-krugman&productCode=PK®i_id=113540127&segment_id=39316&te=1&uri=nyt%3A%2F%2Fnewsletter%2F9590fd53-1e6e-5199-aeca-3927b38c0038&user_id=756d69517c8f4f6fdb9a0a694b91642c (6. 10. 2020)
- Krugman, Paul** (2020b): Trump killed the Pax Americana, *New York Times*, 29. 10. 2020.
- Lee, Tom, Jacqueline Varas** (2020): The Total Cost of Trump's Tariffs. Pridobljeno na: <https://www.americanactionforum.org/research/the-total-cost-of-trumps-new-tariffs/#ixzz6aCx3on8W> (7. 10. 2020)
- Lemieux, Pierre** (2020): The Trump Economy: Three Years of Volatile Continuity. *Regulation*, Summer. Pridobljeno na: <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/2020-06/regulation-v43n2-1-updated.pdf> (12. 10. 2020)
- Li, Chunding, Jing Wang, and John Whalley** (2019): Trade Protectionism and US Manufacturing Employment. NBER Working Paper 25860.
- Lysy, Frank J.** (2020): Trump's Economic Record in Charts. *AnEconomicSense*. Its Economy Stupid. Pridobljeno na: <https://aneconomicsense.org/2020/09/10/trumps-economic-record-in-charts/> (2. 10. 2020)
- McNicholas, Celine, Lynn Rhinehart, and Margaret Poydock** (2020): 50 reasons the Trump administration is bad for workers. *Economic policy Institute*. Pridobljeno na: <https://www.epi.org/publication/50-reasons/> (5. 10. 2020)
- Menendez, Bob** (2020): The Cost of Trump's Foreign Policy. *Committee on Foreign Relations*, Oct. 12, 2020.
- Nahtigal Matjaž** (2019): Modern Free-Trade Agreements and the Rise of Populism: How to Address Popular Discontent? *Teorija in praksa* Vol. LVI, Special Issue, 2019.
- Polaski, Sandra, Sarah Anderson, John Cavanagh, Kevin Gallagher, Manuel Pérez-Rocha, and Rebecca Ray** (2020): How Trade Policy Failed U.S. Workers— and How to Fix It. *Institute for Policy Studies, Boston University Global Development Policy Center, and Groundwork Collaborative*.
- Primack, Dan, Courtenay Brown, Axios** (2020): Pridobljeno na: <https://www.axios.com/trump-economic-promises-e414863a-dddd-4bd9-837a-08f95a5876f3.html> (28. 9. 2020)
- Rose, Andrew K.** (2019): Agent Orange: Trump, Soft Power, and Exports NBER Working Paper No. 25439 Issued in January 2019, NBER Program(s): International Trade and Investment.
- Salkever, David** (2020): The Conversation. Pridobljeno na: <https://theconversation.com/real-pay-data-show-trumps-blue-collar-boom-is-more-of-a-bust-for-us-workers-in-3-charts-131264> (5. 10. 2020)
- Shake, Kori** (2020): The Post-American Order; America First" Will Leave America Behind. October 21, *Foreign Affairs*, November/ December. Pridobljeno na: https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-10-21/post-american-order?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=How%20China%20Threatens%20American%20Democracy&utm_content=20201021&utm_term=FA%20Today%20-%20112017 (21. 10. 2020)
- Stiglitz, Joseph** (2016): Why the economy has failed so many - and why Donald Trump has the wrong answers. Oktober 26. Pridobljeno na: http://www.cleveland.com/opinion/index.ssf/2016/10/why_the_economy_has_failed_so.html#incart_2box_opinion (23. 12. 2016)
- Stiglitz, Joseph** (2020a): The Truth About the Trump Economy, Jan. 17, 2020. Pridobljeno na: <http://www.project-syndicate.org/commentary/grim-truth-about-trump-economy-by-joseph-e-stiglitz-2020-01> (2. 10. 2020)
- Stiglitz, Joseph** (2020b): Lessons of the American election for Europe and the world. *FEPS*. Pridobljeno na: <https://progressivepost.eu/debates/next-global/lessons-of-the-american-election-for-europe-and-the-world.> (11. 11. 2020)
- Svetličič, Marjan** (2017): So volivci D. Trumpa res „poraženci globalizacije“ in ekonomski zmagovalci ameriških volitev. *IB revija, UMAR, Ljubljana*, 1/2017, 25–43.
- Taylor, Cloe** (2019): A record number of robots were put to work across North America in 2018. Pridobljeno na: <https://www.cnn.com/2019/02/28/record-number-of-robots-were-put-to-work-in-north-america-in-2018.html> (5. 10. 2020)
- Taylor, Guy** (2020): Wake-up call: Chinese control of U.S. pharmaceutical supplies sparks growing concern. *The Washington Times*, 17.3. Pridobljeno na: <https://www.washingtontimes.com/news/2020/mar/17/china-threatens-restrict-critical-drug-exports-us/> (15. 10. 2020)
- The Economist** (2016): Free exchange: a mean feat. Pridobljeno na: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2016/01/09/a-mean-feat> (9. 1. 2016)

The Economist (2020a, 17. 10.): Watered with liberal tears. How the American economy did under Donald Trump, 31-33.

The Economist (2020b, 17. 10.): Grading Trumponomics; How to judge President Trump's economic record, 12.

The Economist (2020c, 10. 10.): World Economy, Special Report, 5-14.

The Economist (2020d, 3. 10.): And the poor get poorer, 36-37.

Thompson J. Frank (2020): Six Ways Trump has sabotaged the Affordable care Act. Brookings. Pridobljeno na: <https://www.brookings.edu/blog/fixgov/2020/10/09/six-ways-trump-has-sabotaged-the-affordable-care-act/> (2. 11. 2020)

USITC U.S. International Trade Commission (2019): United States-Mexico-Canada Agreement: Likely Impact on the U.S. Economy and Specific Industry Sectors. Investigation No. TPA-105-003, USITC Publication 4889. Table 2.6, p. 56. Pridobljeno na: <https://www.usitc.gov/publications/332/pub4889.pdf> (2. 10. 2020)

York, Erica (2020): Tracking the Economic Impact of U.S. Tariffs and Retaliatory Actions. Pridobljeno na: <https://taxfoundation.org/tariffs-trump-trade-war/Dostp> (4. 10. 2020)

Waugh, Michael E. (2019). The Consumption Response to Trade Shocks: Evidence from the US China Trade War. NBER Working Paper 26353.

Wike, Richard, Janell Fetterolf and Mara Mordecai (2020). U.S. Image Plummets Internationally as Most Say Country Has Handled Coronavirus Badly, September 15. Pridobljeno na: <https://www.pewresearch.org/global/2020/09/15/us-image-plummets-internationally-as-most-say-country-has-handled-coronavirus-badly/> (2.9.2020)

WTO (2020): Report on G20 Trade Measures (mid-October 2019 to mid-May 2020), June 29, 2020. Pridobljeno na: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/report_trdev_jun20_e.pdf (20. 8. 2020)